

Verum ejusmodi actus distinctus ab electione adesse omnino quidem potest, non autem semper est necessarius. Nam si voluntas per actum electionis amplexa est medium cum omnibus circumstantiis concretis, hanc efficacem voluntatem statim sequitur executio, siquidem de actione hic et nunc ponenda agatur, neque necesse est, ut *reflexe* voluntas hanc executionem velit. At quia reflexe eam velle potest, sequitur, illum voluntatis actum, qui usus vocatur, posse esse distinctum.

V. *Imperium*. Imperare hominem sibi ipsum *aliquo modo* posse, experientia constat. Est autem imperare, alicui absolutam voluntatem intimare: quod formaliter completur *per rationem* (si ad alterum imperium dirigitur, externa debet accedere manifestatio) et supponit voluntatis actum.

Quod autem quaeritur, utrum et quo sensu in qualibet deliberata actione *imperium* occurrat: dicendum est, 1) imperium, quod necessarium sit, essentialiter *in ipso judicio practico* consistere, quod electionem antecedit, aut etiam electionem, quando non est omnino determinata ad executionem, subsequitur, antecedit autem actum voluntatis qui *usus* vocatur; 2) illud judicium practicum supponit voluntatem eamque — si verum imperium est — efficacem; 3) cum illo judicio ultimo practico manente conjungitur necessario electio aut executio; attamen propterea minime sequitur intellectum voluntati necessitatem inferre, quia ille actus intellectus *supponit efficacem finis volitionem*, quae quum primum cessat, cessat judicium practicum omnisque ejus sequela —: verum efficax finis volitio potest quolibet momento cessare pro hominis arbitrio, ita ut tota haec eligendi et exsequendi *necessitas tantummodo consequens* sit, dependeatque ab ipsa voluntate; 4) praeter illud judicium practicum *potest* quaedam interior locutio accedere, quae imperii nomen meretur, et qua homo seipsum urget et animat ad agendum, eligendum, exsequendum: quod necessarium non est, est tamen utile, quoniam homo ita fit sibi ipse quasi superior voluntatemque excitat ad alacrius et constantius agendum. Cf. Suar. l. c. disp. 9 sect. 3.

Imperium voluntatis tendere potest 1. tum in actus exteriores, quibus, quod homo voluit, executioni datur, tum 2. in actus ipsos internos, etiam voluntatis, quoad exercitium eorum, tum 3. etiam in alios voluntatis actus specifico motivo diversos, ita ut timor poenae v. g. imperare possit actum amoris, amor vel religio actum fidei etc.

10 VI. Hucusque fere de actibus diximus, qui sunt *motus in finem*, qui nondum possideatur. Quando igitur voluntas *finem suum assecuta* est, in eo quiescit: qui actus *fruitio sive gaudium* est.

Objectum igitur fruitionis et gaudii principaliter *finis* est seu id, quod pro fine a voluntate habetur — accuratius omne id, quod a possidente ratione sui amatur. Nimirum etiam in ea re, quae pro medio appetitur, potest aliqua ratio boni esse *in se amabilis*: quod si est, nihil impedit, quin eatenus etiam gaudium de ea capiatur, idque licite, si res honesta est, alias illicite.

Gaudium autem non potest esse ultimus finis agentis; aliis verbis, honestum non est, *ultimatim propter* gaudium operari: quum gaudium versetur circa bonum, quod sit consequens ad amorem finis, ejusque obtenti, seu bonum sub ratione *delectabilitatis*; attamen inhonestum non est *cum* gaudio operari atque adeo *simul etiam propter* gaudium, modo ne sit de re inordinata.

Presse autem *delectatio* dicitur de bono *sensibili*; *gaudium* presse de bono *rationali*; fruitio de utroque dicitur, at restringitur ad bonum *proprium*, quum gaudium dici possit et haberi circa bonum *alienum* tamquam amici. Quo fit, ut honestissime gaudere possimus de bonis Dei Ejusque infinita felicitate; frui autem possimus tantum bonis divinis, quatenus ea ipsi possidere possumus.

Perfecta igitur fruitio habebitur, si finem perfecte assecuti fuerimus, in coelesti beatitudine, imperfectam autem etiam nunc habere possumus circa bona coelestia, quatenus spe ea possidemus.

§ 4.

De voluntario indirecto et in causa speciatim considerato.

Divisio voluntarii in voluntarium *in se* et *in causa tantum*, in voluntarium *positivum* et *negativum* — alio nomine in voluntarium *directum* et *indirectum* — summi momenti est, et maxime attendenda, quando dijudicari debet actionis vel effectus mali imputatio. Quare hac de re fusius tractandum, et enucleatius videndum est, quando et quo ambitu effectus aliquis mihi imputetur et vere mihi voluntarius dici debeat, qui aliquo modo cum mea actione aut omissione connectitur. Quae connexio diversa esse potest pro diverso *gradu* causalitatis, quam mea voluntaria actio in effectum aliquem consequentem exercet, et pro diversa *causalitate*, quae fortasse etiam ab aliis causis in illum effectum exercetur.

Uberem applicationem haec omnia habent, quando de cooperatione cum aliorum peccatis agitur: quapropter hoc loco solum summa rei capita attingam.

Primo in mentem revocandae sunt diversae causae, quae esse possunt:

1. causa *physica* et *moralis*, prout ipsa physice agendo effectum vel aliquid effectus producit, aut suadendo, jubendo etc. alteram causam ad producendum effectum movet seu determinat.

2. causa *immediata* et *mediata*, prout effectum ipsum in se attingit, aut tantum interposita altera causa. Hinc causa *moralis semper est mediata*, causa physica aut mediata aut immediata esse potest.

3. causa *proxima* et *remota*, prout nihil vel fere nihil intercedit inter causam et effectum, ita ut eo ipso quod causa ponatur, effectus etiam sequatur vel communiter certo secuturus sit; aut plura alia intermedia sunt inter causam et effectum, ita ut effectus communiter tantummodo sequatur, si aliae etiam concausae vel circumstantiae accedant. — V. g. tecto subijcere ignem causa proxima conflagrationis est; ita praelum in typographia versare causa proxima libri imprimendi est, at chartam praeparare est causa remota. — Fere igitur coincidit haec divisio cum praecedente. Attamen in rigore fieri potest, ut causa non omnino immediata, tamen proxima dici debeat.

4. causa *per se* et causa *per accidens*, prout causa ex natura sua seu intrinsicus ita comparata est, ut influxum exerceat in effectum, de quo agitur, aut influxus ille tantummodo aliis occurrentibus circumstantiis adest.

Ita in exemplo supra allato tecto ignes subicere, domus comburendae *causa per se* est; sed in loco remoto ignem accendere, quem ventus ex improvise exortus in tectum domus conjecit, incendii *causa per accidens* est. Similiter exponere auditoribus in publica chimiae lectione virtutem alicujus veneni *causa per accidens* est vel *ocasio* homicidii, quod aliquis ex auditoribus postea machinatur; at quaerenti medium inimici occulte occidendi talis veneni virtutem exponere, *causa per se* homicidii est dicenda.

NB. Additur etiam *causa occasionalis*, quae etiam minus, quam *causa per accidens*, cum affectu cohaeret, adeoque nomen causae proprie non meretur, sed potius ansam praebet, qua alter utitur ad producendum effectum.

5. *causa graviter* et *causa leviter influens* (est subdivisio causae per se), prout influxus ille in ordine ad producendum effectum valde notabilis est, aut contra adeo parvus, ut plerumque effectus non sequatur (vide quae dicta sunt de causa proxima et remota). — Vix non eadem est distinctio inter causam *de se efficacem* et *de se inefficacem*.

6. *causa positiva* aut *negativa*, prout vera actione in effectum influit, aut sola omissione actionis debita.

Istarum diversarum causarum distinctio attendi debet 1. quando agitur de effectu aliquo vel motu inhonesto ex certa actione oriundo; 2. quando agitur de scandalo, quod alter ex mea actione sumit vel patitur; 3. quando agitur de damno alterius, quod propter meam actionem incurrit.

¹² **Principia:** I. Si deliberate omitto aliquid agere, quod agere possum, seu si positive illud agere nolo, haec ommissio vel nolitio recte quidem mihi voluntaria dicitur: attamen ut effectus, qui cum tali omissione vel nolitione conjungitur, aut quem, quum possim, non impedio, mihi tanquam causae negativae adscribi possit, debuit obligatio impediendi illum effectum adesse.

II. Si vero non negative tantum, sed positive aliquid ad effectum malum confero, haec tenenda sunt: Licet ponere actionem, ex qua duplex effectus oritur, bonus alter, alter malus, modo 1. actio *in se* sit honesta vel saltem indifferens, 2. effectus malus ne intendatur, sed bonus (in quibusdam rebus addi potest: neve sit periculum pravae intentionis vel pravi consensûs postea secuturi), 3. effectus bonus saltem aequè immediate atque effectus malus, i. e. non mediante effectu malo, sequatur, 4. adsit causa relative gravis ad effectum malum permittendum.

Sc. causa illa permittendi effectum malum sita est in ipso effectu bono, vel in bonis illis, quae etiam ex mea actione oriuntur. Eo gravior vero causa esse debet:

- a. quo propinquius effectus malus cum actione mea cohaeret;
- b. quo pejor ille effectus est tum in se, tum relate ad damnum aliorum, quod fortasse sequitur;
- c. quo certius, me non agente, effectus malus impediatur;
- d. quo magis necessaria est actio mea, ut effectus ille malus locum habere possit vel re vera locum habeat.

III. Qui omittit actionem effectûs mali impediendam, aut ponit actionem effectûs mali causantem, peccat, etsi effectum illum non intendit, quando sequentes conditiones simul adsunt:

1. si aliquo modo, saltem in confuso, effectum malum praevideat,
2. si effectum malum sive agendo sive omittendo impedire potuit,
3. si ad normam princip. I et II obligatio praecavendi adfuit.

Uberior explicatio. Ad I. nota: Nisi obligatio impediendi effectum ¹³ adest, mihi ut causae adscribi plane nequit effectus ille, qui semper aliam causam seu alienam actionem requirit. Nam 1. non potest mihi adscribi ut causae physicae, utpote qui nihil agendo nihil efficiam; neque 2. ut causae morali, utpote quaecumque aliena actio, quam solum non impedit, ex hoc tantum connecti possit, quod impedire debeat: alius nexus nequit intelligi.

Qualis vero obligatio impediendi effectus mali adsit, repetendum est aut ex speciali obligatione religionis, aut ex speciali titulo justitiae vel officii, aut ex communi lege caritatis. Postrema haec caritatis lex plerumque non obligat cum incommodo adeo gravi.

Ad II.: 1. Posse me aliquando permittere, ut ex mea actione praeter bonum effectum etiam malus sequatur, videtur ex iis, quae in princip. I. dicta sunt, sequi. Sicuti enim non teneor omnia alia mala impedire, ita neque teneor abstinere a prosecutione boni, ut impediam quaslibet malas sequelas. Totum negotium consistit in determinandis conditionibus, sub quibus effectus malos permitti liceat.

2. Conditionum vero, quae supra enumeratae sunt, prima et secunda per se intelliguntur. Cur tertia conditio requiratur, ratio haec est, quia si effectus malus magis immediate sequitur, et effectus bonus mediante malo, adhibes medium malum ad attingendum finem bonum: quod sane illicitum est. — Quartae tandem conditionis necessitas etiam per se evidens est.

3. Alii quartam illam conditionem sic enuntiant: modo effectus bonus malo effectui praeponderet, vel saltem eum compenset. Quod verum quidem est; at ut rite intelligatur, id attendi debet, effectum bonum, qui in se minoris momenti est, prae effectu malo in se graviore posse praeponderare, si malus remote tantum, bonus effectus proxime cum actione cohaeret: quare satius duxi, hanc compensationem silentio praetermittere.

4. **Concludes igitur:** 1) Qui non monet alterum inscium jejunii ¹⁴ vel abstinentiae legem violentem, peccat et violatae legis ecclesiasticae aliquo modo reus fit, si ex aliqua ratione sive superioritatis, sive scandali cavendi etc. obligationem habet monendi; alias non peccat.

2) Qui alterum occisionem tertii machinantem, quum possit, non impedit, occisionis secutae reus est, quia caritas postulat, ut tantum malum a tertio avertatur, si modo sine nimio incommodo proprio fieri possit.

3) Belli dux, qui in justo bello devastat agros hostiles ad frangendas hostium vires, non peccat, quamquam multi incolae innocentes damnum ferunt: frangere enim hostes summi momenti effectus bonus est, ad quem immediate jus habet adversarius et qui aequè immediate oritur ac damnum innocentium.

Ad III. Principium III. aliquibus exemplis declarabo: 1. Peccat ¹⁵ ebriosus ratione blasphemiarum, rixarum, impudicitiarum etc., quas ebrius

perpetraturus est, si modo haec aliqua ratione praeviderit a se in statu ebrietatis fieri.

2. Peccat navarchus, qui videns, se incitato cursu navis alteram navim facile eversurum esse, nihilominus, ut aemulam praeveniat, cursum non moderatur.

3. Qui ponit actionem, ex qua sequitur pravus motus, si actio leviter tantum influit, ex causa qualibet honesta a peccato excusatur, modo desit periculum consensûs; si causa omnis honesta deest, venialiter peccat. Nimirum influxum levem non tenemur sub gravi cavere, nisi grave periculum consensûs accedit.

4. Qui ponit actionem aut omittit obligationem, ita ut ex illa actione vel omissione effectus malus sequatur, justa ratione non existente, reus fit coram Deo illius mali effectûs tum, quando causam ponit, nec quidquam mutatur, si effectus postea per accidens secutus non est.

Articulus II.

De voluntarii obstaculis.

16 Voluntario opponuntur tum ea, quae immediate et directe voluntatem afficiunt, tum ea, quae cognitionem impediunt, siquidem „nihil volitum, nisi praecognitum“.

Cognitioni opponitur *ignorantia* et *error*. Voluntatis appetitus, vel saltem ejus libertas impedimentum habet in *concupiscentia* et *metu*.

§ 1.

De ignorantia, ut voluntarii et liberi impedimentum est.

(Cf. S. Th. I. II. q. 6 a. 8 et q. 3 *de malo* art. 7; Billuart l. c. diss. 1 art. 9; Reuter l. c. n. 22 sqq.)

1. Ignorantia generatim definitur: carentia ulterioris scientiae.

Divisio. Illa ignorantia seu carentia est aut *negativa*, aut *positiva* sive *privativa*. Prior ea est, quae excludit ab homine scientiam ulteriorem possibilem quidem, sed *non debitam*; posterior, quae excludit illam, quam homo ille *habere debet*.

Ignorantia *juris* aut *facti*: prout in abstracto lex seu generalis norma agendi nescitur, vel quod ad eam pertinet; aut singulare aliquod factum seu concreta quaedam circumstantia ignoratur. Sic qui nescit, feriâ sextâ abstinentiam esse servandam, est in ignorantia juris; qui ignorat, hanc diem esse feriam sextam, in ignorantia facti.

Ignorantia *vincibilis* aut *invincibilis*: prout adhibitâ diligentia debitâ deponi potest vel potuit, aut id fieri nequivit. (Dixi: „adhibita *debita* diligentia“; nam etsi diligentia utcumque possibili deponi potuit, id tamen non sufficit, ut dicatur *vincibilis* ignorantia sensu morali. Ut igitur sensu morali *vincibilis* ignorantia dicatur, quae imputari possit, requiritur, ut adfuerit seu ab homine perceptum sit officium vel obligatio ignorantiae depellendae.)

NB. Ignorantiae *vincibilis* triplex gradus distinguitur: 1. ignorantia *vincibilis simpliciter talis*, quando studium aliquod eam depellendi adhibetur, sed non sufficiens prout debebatur; 2. ignorantia *crassa* vel *supina*, quando nullum vel vix ullum studium eam depellendi adhibetur; 3. ignorantia *affectata*, quando studiose a medio assequendi veritatem aliquis refugit, ne a proposito suo retrahatur.

Ignorantia *culpabilis* aut *inculpabilis*, prout in ignorantia non depellenda peccatum commissum est aut non est. Quod igitur secundum conceptum suum sit ignorantia graviter et leviter culpabilis, per se intelligitur. Id tantum advertet, *culpabilem simpliciter* dici ignorantiam graviter culpabilem vel saltem ex perfecta advertentia culpabilem, leviter vero seu imperfecte culpabilem ignorantiam potius confundi et comparari cum ignorantia inculpabili.

Ignorantia *antecedens* aut *consequens*, prout antecedit omnem voluntariam negligentiam, aut hanc voluntariam negligentiam inquisitionis subsequitur.

NB. Aliqui definiunt ignorantiam antecedentem et consequentem ex eo, quod antecedit aut sequatur mentis advertentiam. Attamen praeferendam duxi vocem „voluntariam inquisitionis negligentiam“, quo indicetur, non sufficere qualemcumque advertentiam, sed requiri advertentiam ad *obligationem inquirendi*, ut dicatur ignorantia morali sensu consequens.

Principia. I. Ignorantia invincibilis non est voluntaria neque culpabilis.

II. Ignorantia vincibilis voluntaria est saltem indirecte vel in causa, atque ita, si de ea re, cujus notitia praescribitur, haec ignorantia existit, culpabilis est.

III. Ignorantia antecedens invincibilis est, siquidem prima de re cogitatio non est in libera potestate, sed, ut a scriptoribus dicitur, „naturalis“.

IV. Ignorantia subsequens voluntaria, vincibilis et pro re nata culpabilis est.

Quoad ea vero, quae ignoranter ab homine aguntur, eorumque sequelas, haec teneri debent:

V. Ignorantia invincibilis aufert ab iis, quae ex ea aguntur vel sequuntur, voluntarium, i. e. facit aut involuntarium, aut saltem non-voluntarium, nec illa ad culpam imputari possunt: quia nihil volitum, nisi praecognitum.

VI. Ignorantia vincibilis ab iis, quae ex ea aguntur vel sequuntur, voluntarium non aufert, sed generatim minuit; id quod etiam de culpa dici debet, si agitur de malis, quae ex actione ignoranter facta oriuntur.

Explicatio. Priora principia ex praemissa declaratione per se fluunt; 18 ad posteriora nota haec pauca:

Ad V. Ignorantia invincibilis, si causa est, cur aliquid agam, alioquin non acturus, facit actionem meam et sequelas involuntarias: si non impedivisset, quin acturus essem, facit actionem secundum ignoratam circumstantiam cum sequelis hujus circumstantiae solum non-voluntariam. Dicitur haec ignorantia *concomitans*.